

PULNOCNY (222) *ai*

pułnocny (167), **połnocny** (55); *pułnocny* MurzNT, *Leop* (7), *BibRadz* (17), *KochSat*, *Mącz* (13), *KwiatOpis*, *BielSpr* (3), *WujJud* (4), *PaprPan*, *ModrzBaz*, *SkarJedn* (3), *Oczko* (2), *SkarŻyw* (2), *MWilkHist*, *KlonŻal* (2), *WisznTr*, *ArtKanc*, *GórnRozm*, *KmitaPsal* (2), *PaprUp*, *ZawJeft* (2), *GrochKal* (3), *GórnTroas* (2) *KochCz*, *GrabowSet*, *OrzJan* (2), *LatHar* (2), *KołakCath*, *SarnStat*, *KmitaSpit* (2), *PowodPr*, *SkarKaz*, *CzahTr*, *KlonFlis* (2), *SzarzRyt*; *połnocny* *March*¹, *FalZioł*, *MiechGlab* (14), *KłosAlg*, *WróbŻółt*, *OrzRozm*, *KochPs*, *KochJez*, *KochEpit*, *KochFr* (2), *KochSz*, *KochPam* (4), *Calep* (4); *pułnocny* : *połnocny* *HistAl* (2:4), *LubPs* (2:1), *BielKron* (47:5), *BudBib* (8:8), *StryjKron* (17:1), *KochPhaen* (2:1), *KochPieś* (1:2).

W pisowni łącznej (219), *w pisowni rozłącznej* (3).

W -noc- o jasne; *w poł-* o pochylone.

sg *m N* *pułnocny* (13). ◇ *G* *pułnocn(e)go* (9). ◇ *D* *pułnocn(e)mu* (7). ◇ *A* *pułnocny* (5), *pułnocného* (1) *KochPhaen* [cum sb „akwilona” ‘wiatru północnego’]. ◇ *I* *pułnocnym* (2). ◇ *L* *pułnocn(e)m* (2) *BudBib* (2), *pułnocnym* (2) *BielKron*, *KochSz*. ◇ *V* *północny* (1). ◇ *f N* *pułnocną* (12). ◇ *G* *pułnocnej* (23); -*ej* (3), -(*e*)*j* (20). ◇ *D* *pułnocn(e)j* (9). ◇ *A* *pułnocną* (8). ◇ *I* *pułnocną* (4). ◇ *L* *pułnocn(e)j* (6). ◇ *n N* *pułnocn(e)* (1). ◇ *G* *pułnocného* (11); -*ego* (1), -(*e*)*go* (10). ◇ *A* *pułnocn(e)* (4). ◇ *I* *pułnocnym* (4). ◇ *L* *pułnocnym* (5). ◇ *pl N m pers* *pułnocni* [w tym: „narodowie”] (2). *subst* *pułnocné* (11) [w tym: cum sb „narody” (2) *SkarJedn*, *StryjKron*]; -*é* (3), -(*e*) (8). ◇ *G* *pułnocnych* (31). ◇ *D* *pułnocnym* (5). ◇ *A m pers* *pułnocn(e)* (1) *BudBib* [cum sb „krole”]. *subst* *pułnocné* (9); -*é* (1), -(*e*) (8). ◇ *I f* *pułnocn(e)mi* (2). *n* *pułnocn(e)mi* (1). ◇ *L* *pułnocnych* (29). ◇ *V* *subst* *pułnocn(e)* (2).

Sł stp: północny, połnocny, Cn: północny, Linde XVIII – XIX w.: północny.

Przymiotnik od „pułnocy” a. „pułnoc” (222) :

1. *Od znac. ‘środek nocy’ (5) :*

Wyrażenie: »pułnocny czas, doba« = *północ, godzina 12 w nocy; medium noctis Cn* (1:1): Cicho było wżędzie: bydłetà pońnęły. CHyliło fię dobrze s pułnocnego czału *WisznTr* 30. *Cf Wyrażenie przyimkowe.*

Wyrażenie przyimkowe: »o pułnocnej dobie« (1): Y vkrádli go [Żydzi Jezusa] nam w grobie Práwie o pułnocney dobie. *MWilkHist* D3.

a. *Odbywający się w środku nocy; media nocte accidens Cn* (3) :

Wyrażenie: »jutrznia pułnocna« (1): Prime/ Tertie/ Sexte/ None/ Niezpor/ iutrznią pułnocną/ ípiewáním Pfallmow odpráwowáły [panienki klasztorne]. *SkarŻyw* 141.

Szereg: »wieczorny, pułnocny« (1): Bo nie wiemy przysćia iego/ wieczornego, pułnocnego/ Pána tak wielikiego. *ArtKanc* T4v.

α. *Charakterystyczny dla tego, co się dzieje w środku nocy (1) :* Iuż wżyfćki rzeczy były vfkromioné Wdźięcznym pokojem. Iuż były złożoné Cichem pułnocnym/ y głuchym milczeniém *ZawJeft* 7.

2. *Od znac. ‘strona świata’; septemtrionalis Miech, HistAl, Vulg, Mącz, Calep; aquilonaris PolAnt, Mącz, Cn; boreus Mącz, Calep; arcticus, arctous, borealis Mącz; aquilonius, septemtrionarius Cn*

»strona pułnocna« = *skierowany na północ bok jakiegoś obiektu, wyjątkowo sam ten obiekt lub jego część (o wzburzonych falach morskich)* [szyk 2:1] (3): *BielKron* 33v; Też uczynił łeń w łronę południá [...]. Ná łronie teź pułnocnej [*ad plagam aquilonis*] (było) obwieźenia łto łokiet [...]. Zás włronę zachodnią obwieźenia opon piećdziesiąt łokiet *BudBib Ex* 38/11; [*w życiu*] Iáko ná morzu odmienność mamy/ Bo dziś łpokojnie w nawách pływamy: Ocknieź łye/ álic nawálność łrogą Obaczyź [...]. Stąd czarną burzę wicher wywiéra [...]: Z onąd zás z pędem nieuchronioná/ Ná cię łye wáli pułnocna łroná. *ZawJeft* 31.

»ziemia(-e) pułnocna(-e)« = *terra aquilonis Vulg, PolAnt* (8): ále (będzie mowiono) żywie Pan kthory wywiódł łyny Iłráelkie z łiemie Pułnocney [*tj. z niewoli babilońskiej*] [...]: y przywiódę ie zás do ich łiemie/ kthorám był dał oycóm ich. *Leop Ier* 16/15, *Ier* 23/8; ábowiem Pan Bog załtepow ma ofiárę w łiemie Pułnocney nád rzeką Eufrátés. *BibRadz Ier* 46/10, *Ier* 3/18, 16/15; Hey/ hey/ wćiekaycie z łiemie pułnocney/ mowi Iehowá *BudBib Zach* 2/6[10], *Ier* 6/22, 10/22.

Zestawienie: »między wschodem słońca a między stroną połnocną« = *na północnym wschodzie* (1): Potym iádać Alexander vdał łie nieco máło w łronę włchodu łlońcá/ gdzie tham nálaź łud nieczyłty y ná weyrzeniu łrogi [...] boiáć łie áby kiedy nie weźli do łiemie łwiętey [...]/ prółił bogá włzechmogáć⁸⁰ áby raczył złączyć dwie gorze ktore tam były między włchodem łlońcá á między łroną połnocną/ á ták przykázuiáć zgromádził włzytki [...]/ á wywiódłzy ie z łiemie włchodu łlońcá/ záwarł ie między gory *HistAl* M3v.

α. *Znajdujący się w północnej części jakiegoś terytorium* (22) :

αα. *Leżący w północnej części określonego kraju lub krainy* (12) :

W połączeniu z nazwami innych stron świata (2): Drudzy narodowie Izłráelcy/ będą mieć ty kráiny. Stronę południową/ ktora łie poczyna od pułzczy łyn [...] Stronę zachodnią/ ktora łie poczyna od wielkiego morzá/ zowá Pontus Euxinus. Połnocną łronę/ ktora łie poczyna od morzá Mediteráńkiego/ á ná włchod/ áź do morzá Ceneret/ áź do Iordaná. *BielKron* 43v; *StryjKron* 752.

Wyrażenia: »strona, bok połnocny(-a)« = *septentrionale latus HistAl; latera aquilonis PolAnt* [szyk 4:3] (4:3): Potym łie rułzywłzy z onego mieyłcá począł [*Aleksander*] po łzyrokofci onego połá iecháć/ á nie przez ony drogi ktoremi był przyiechał/ ále przez połnocną łronę/ skądby rychley ku Macedoniley przyłzedł *HistAl* L4; Bowiem łie ták rozrołłá zacnye w wyłokołci/ Tá łwyęta gorá łyon k wyelkyey wełołoci/ Włlytkim zyemyám/ á łeży z boku połnocnego/ Kędy to łławne myáłto yełł Krolá wyelkyego. *LubPs* N [*przekład tego samego tekstu BudBib, KochPs*]; Acháiá łzeroka łiemią Grecyiey/ ze włząd morzem opłynęłá/ okrom łrony pułnocney/ gdzie był Korintus miałto *BielKron* 272v, 43v; *BudBib Ps* 47/2[3]; *KochPs* 71; *LatHar* 368.

»pułnocne krainy« (2): *BielKron* 433; Potym zwoiowáwłzy łiewierłkie kráiny ná południe y ná włchod łeżące/ obrołili łię [*nasi, tj. wojska polskie*] do pułnocnych kráin łoskiewłkich ku łłkowu *StryjKron* 752.

Zestawienie: »pułnocny i na wschod słońca« = *północno-wschodni* (1): Rozdzielenie łięte o pułnocnych Kráinach łoskiewłkich. [...] Rozdzielenie łzołte/ o Kłięłtwách łoskiewłkich pułnocnych y ná włchod łlońcá. *BielKron* 434.

Szereg: »zachodni, pułnocny i na południe leżący« (1): PO śmierci Olechowej Ihor albo Igor Rurikowicz począł pánować [...] ná wżyftkich Xięftwach y Ziemiach Ruftkich/ w zachodnich/ pułnocnych y ná południe leżących *StryjKron* 121.

Przen (1) :

Wyrażenie: »pułnocne boki« (1): gorá Syon/ z pułnocnemi łtronámi/ ieft to miałto Krolá wielkiego. Bogá w domiech iego poznáią/ gdy ie w opiekę weźmie. (*marg*) Kościoł z Syonu y z pułnocnych bokow łpráwiony: bo z Zydow y pogan. (–) *LatHar* 368.

ββ. *O ludziach, czasem bogach, wyjątkowo o zwierzętach: mieszkający na terenach położonych na północ od czegoś [w tradycji żydowskiej określenie „północny” jest zwykle nacechowane ujemnie]* (10) : Ale latoroł z korzeniá iego [*Antiocha, króla syryjskiego*] [...] wnidzie w obronne mieyfcá Krolá od Pułnocy/ y będzie łobie w nich poczynał wedle myfli łwey [...]. Náđ to ząwiedzie w poimánie do Egiptu Bogi ich z Kfiążety ich/ y z naczyniem ich złotem y łrebrnem/ y będzie długo trwał bełpiecznym od Krolá Pułnocnego [*contra regem aquilonis*]. *BibRadz Dan* 11/8, *Ier* 25/26, 46/24; [*Jahwe mówi do Izraelitów*:] Pułnocne teź (woyłko) oddalę od was/ á ząpędzę ie do ziemie pułtey y opułzczoney *BudBib Ioel* 2/20, *Ier* 25/9, 26.

W połączeniu z nazwami innych stron świata (1): Ale gdy [*cesarze carogrodzcy*] [...] kácerftwá ty ktore ná włchodnych pánłtwách włzczępili/ po zachodnych rozliwác y mocą ie rozmnazác [!] poczęli/ y bronić ich od pułnocnych nieprzyaciół [...] nie mogli: łłufznie łobie dla obrony y záchowánia wiáry Kátolickiey innego Cefarzá obráli *SkarJedn* 206.

W przeciwstawieniu: »od południa ... pułnocny« (2): krol od Południa wyciągnie/ y będzie boiował przeciwko Krolowi Pułnocnemu *Leop Dan* 11/11; *BibRadz Dan* 11/11.

W charakterystycznych połączeniach: pułnocny(-e) krol (5), lud, narod, nieprzyjaciel, plemię, wojsko.

Szereg: »pułnocny i wschodny« (1): á ieft dwoiáka [*Scytia*]/ iedná Europiká [...]. Druga Scitia Aziátiká/ to ieft/ narod wżytek Tátárłki pułnocny y włchodny *BielKron* 296v.

b. *Znajdujący się na geograficznej północy* (150) :

α. *W ujęciu ogólnym* (42) : Y po wżyftkich łtronách łwiátá [*wiara protestancka się rozpowszechniła*]. (–) Dobrze. owa nie da wam Pan Bog tey poćiechy/ áby tá wiárá wálzá Pułnocne gránice (łkąd wżyftko złe/ wedle Piłmá pochodzi) przeniść kiedy miałá: y widzím że tám niedochodzi/ gdzie Pan Bog nową łwiátłóć Ewángeliey Pogánom [...] połyła *WujJud* 2v, 2v, Nn5v.

W połączeniach z nazwami innych stron świata (też określonych peryfrastycznie) (6): [*Bóg zgromadził wszystkich odkupionych*] Od włchodu áż k zachodu/ y w pułnocne łtrony/ K morzu połudnyeyłfemu/ w on kray łpułtołfony *LubPs* Y4v; *BielKron* 335v; iż ktorzy ludzie rodzą łie w kráinách ná południe/ iáko Egipcyanie/ Maurowie/ Arábowie. Indyani łą ludzie biegleyłzy y ołtrzeylezego rozumu/ niź ci/ kthorzy łie rodzą w Pułnocnych kráinách albo ná włchod łłóńcá/ gdzie łłóńce dáley bywa od nich *BielSpr* 1v; *StryjKron* 91; *GrabowSet* G2; *CzahTr* E4.

W przeciwstawieniu: »pułnocny ... południ (a. z strony połdnia, a. na południe, a. [południejszy])« (3): Pięć teź ieft rozdziałow niebieskiego okręgu/ z łtrony połdnia áże ku połnoczney krainie z obudwu łtron ziemie/ ktore Łáćinniczy Zonas zową *KłosAlg* A2v; Abowiem wiele ludzi ktorzy byli w pułnocnych kráinách/ dziś łą w południch kthorzy byli ná włchod łłóńcá/

dzis łą ná zachod: ták ie rozflyáli y odmieniáli po świece łąrzy Monárchowie *BielKron* 335v; *BielSpr* 1v; [*RotRozm* L3, L3v].

Fraza peryfr.: »noc woźniki w pułnocne jaskinie wpuściła« = *noc się skończyła* (1): Gdy tedy noc fwoiego biegu dokończyła/ A woźniki w pułnocne iáłkinie wpuściła. [...] *KmitaSpit* B3.

Wyrażenia: »pułnocne części świata« (1): [*Mosoch, syn Jafeta oraz Sarmata*] ciągnęli obádwa [...] ze wchodnych kráin ku pułnocnym częścóm światá *StryjKron* 91.

»pułnocna(-y) kraina, kraj« = *aquilo Vulg* [szyk 4:2] (4:2): *KłosAlg* A2v; tis zbudował okrąg ziemię y wzythkę iey pełnoć/ thys łątworzył połnocną krainę y morze. *WróbŻółt* 88/13; *BielKron* 335v; *BielSpr* 1v; *GrabowSet* G2; Bo pátrzcie przełózeni połtronni ná ziemię/ Vtraponą Węgierską [...]. Ktorey gránice łą wam murem práwie mocnym/ Kráiom ták południowym zachodnym pułnocnym. *CzahTr* E4; [A czemuż ludzie łąpułnocnych kráiow [...] ciągnęli ku południowym milszym kráiom? *RotRozm* L3; Ták Hiftoriá piŕze [...] / iż pułnocne kráie zdrowsze łą ku mieszkaniu niż południowe *RotRozm* L3v].

»pułnocna plaga [= strona świata]« (1): Wirlándya między wchodem Słońcá/ á pułnocną plagą leży *KwiatOpis* A4.

»pułnocna strona« (4): *LubPs* T5, Y4v; Sarmata też álbo Sauromata wykłáda łą [...] Pan wylzey y gorney kráiny/ co łą rozumie o pułnocnych łątronach/ bo łą ku gorze podnośi Ziemiá idąc ná połnoć. *StryjKron* 21; *SzarzRyt ktv*.

Zestawienia: »połnocny wschod (słońca)« = *kierunek północno-wschodni* [w tym: ku połnocnemu wschodu(-owi)] (2) (3): Iż w tim tham kácie połnocnego wchodu panuie páneta Saturnus z znamieniem Wodnikiem *MiechGlab* 36; IVhrzy poźli z krainy Scithiyłkiey połnocney á barzo zimney, na pięć łąt mil wielkich od Mołkwy miałta Mołłowskiego [!] ku połnocnemu wchodu łąńcza [ad orientem et septemtrionem] leżącey *MiechGlab* 52, 43.

»między wschodem słońca a pułnocną plagą« = *na północnym wschodzie* (1): *KwiatOpis* A4 cf »pułnocna plaga«.

Szeregi: »tak południowy jako i pułnocny« (1): GRyffowie łątrzegą złotá/ y bią łą o nie/ Ták w południowej iáko y w pułnocney łątronie. *SzarzRyt ktv*.

»z południa i pułnocny« (1): O wybránych zborze/ Pomoż mi błagác/ niebiełkiego Páná. Wy łąńcá wchodu/ y zachodne zorze/ Kráie z południá/ y pułnocne z nimi/ Rátuycie *GrabowSet* G2.

αα. *Dziejący się na północy* (1) : Táz też przyczyná łąt tych pułnocnych rosterkow y wiar ták roźnych: odstąpili od iednego kápłáńtwa/ y iednego ołtarzá *SkarKaz* 40a.

ββ. *O wietrze: Wiejący z północy* (14) : Krzyk w okręcie/ [...] Swiátá nie znác/ wiátry łąe łąbie łąprzećiwiáią. Vśiłuie zachodny przećiwko wchodnému: Vśiłuie Południ przeći w Północnému. *KochPam* 85.

W połączeniach z nazwami innych wiatrów (2): *March*¹ A4; Caecias, Wiatr który chmur á obłoków nie rozbiya/ ále ná łą łąciągnie/ Wieye łąrodkiem między wiátre m pułnocnym Qui Aquilo, Boreas Graece dicitur á między wiátre od wchodu słońcá *Mqcz* 29c.

Wyrażenie: »wiatr (a. wiatrek) pułnocny« = *boreas Mqcz, Calep; aparctias Calep, Cn; aquilo, ventus septentrionalis Mqcz; ventus aquilo PolAnt; septemtrio Cn* [szyk 7:3] (10): *March*¹ A4;

Modicis fenestellis aquilonibus inspirentur, Máłim pułnocnym wiátrkiem niechay będą ochłodzone okrzeźwione [!] *Mącz* 409a, 29c, 384b; Wiatr pułnocny rozpáda defzcz/ á oblicza obruźone ięzyk táiemny. *BudBib Prov* 25/22[23]; *SkarŻyw* 207; Boreas – Wiatr pułnocnij barzozimni. *Calep* 136b, 79b; *GórnTroas* 30; *KlonFlis* H3v.

Szereg: »pułnocny i południowy« (1): Powłtań á wíey wíetrze pułnocny y wíetrze południowy *March*¹ A4.

W przeni (1) :

Wyrażenie tautologiczne: »pułnocny akwilo« (1): POd tym [*Deltotonem*, tj. gwiazdozbiorem o nazwie „Trójkąt”]/ głowę Skop trzyma nieco náchylony Ku południu: á iefli łpoyrzyłz w támté łtrony/ Vyźrzyłz ryby/ z tych iedná iáłniéy połyłkuie Y bárziéy pułnocnégo Aquiloná czuie [= *jest skierowana bardziej na północ*]. *KochPhaen* 10.

Przeni: O stronie świata ‘skąd nadchodzi wiatr północny’ (2) :

Wyrażenie: »pułnocny wiatr« = *północna strona świata* [w połączeniu z nazwami innych stron świata] [szyk 1:1] (2): I przyidą od wíchodu i zachodu łłóńca/ i od pułnocnego/ i południego wiatru [ab ... *Aquilone et Austro*]/ i będą w kroleństwie bożem poładżeni *MurzNT Luc* 13/29. Cf *Wyrażenie przyimkowe*.

Szereg: »pułnocny i południ« (1): *MurzNT Luc* 13/29 cf *Wyrażenie*.

Wyrażenie przyimkowe: »przeciwko wiatrowi pułnocnemu« = *w kierunku północnym* (1): A mierzył przeciwko wiáthrowi od wíchodu łłóńcá prętem pomiáru: pięć łet prętów [...]. Y wymierzył przeciwko wiáthrowi pułnocnemu [*contra ventum aquilonis*] pięć łet prętów [...]. Y ku wiáthrowi od pułudniá [!] wymierzył pięćłet łócki *Leop Ez* 42/17.

γγ. *astron.* O sklepieniu niebieskim i obiektach na nim widocznych (8) : V Nóg [gwiazdozbioru *Andromedy*] wielki Perłeus/ á ieden łam táki Między wízytkimi północnégo [*nieba*] znáki. *KochPhaen* 10, 10; PLáczą cię [*Janie Kochanowski*] też záwołáne miáłtá/ łzerokiego Narodu Słowieńłkiego. [...] Którym pułnocna Cállifto [tj. *Wielka Niedźwiedzica*] nigdy nie záchodzi *KlonŻal* B4.

W przeciwstawieniu: »pułnocny ... południowy« (1): Cardines apellantur a Vitruvio duo coeli vertices, alter Septemtrionalis, alter Meridionalis, Dwie łzpicy ná niebiołách/ yedná pułnocna/ druga południowa. Polos vocant Astrologi et vertices. *Mącz* 38b.

Wyrażenie: »szpica [= *biegun niebieski*] pułnocna« = *axis a. vertex septemtrionalis* *Mącz* [szyk 2:1] (3): Axis septemtrionalis, Szpica ná niebie pułnocna. *Mącz* 22b; Polus Arcticus, et Borealis, Pułnocna łzpicá *Mącz* 308c, 38b.

Zestawienie: »Gwiazda Pułnocna« (2): ále wátpienie wielkie iefł o tey infule Tilen/ bo bárzo błáżdą/ bo wyłokość gwiazdy pułnocney w Íflándiey/ którą gwiazdę zową Polus Arcticus/ namniey łie nie zgáda z gradulámi podniełfienia wyłokości Tilenłkiey *BielKron* 292v, 295.

β. *Położony w Europie Środkowej i Północnej, często: na obszarze mroźnych zim (zwłaszcza w Skandynawii), też w Azji środkowej (108)* : NOrdwegia wykłáda łie pułnocną drogą *BielKron* 293, 293 [3 r.]; Y kto Polłkie rzeki [...] obeyźrzeć chce/ [...] liczmy od Wiłły poczáwłzy/ z témi co w nię wpadáiąc/ Pułnocné nápełniáią Morzá *Oczko* 7; Byłeł/ ó RADZIWIŁE/ zá głębołkim Tudem. Tám Monáłtir [...] łeży/ A Wołhá rzék północnych można Kłiężná bieży. *KochJez* B2v; Płáczcie

[*po śmierci Jana Kochanowskiego*] [...] Pułzcze/ od Kárytáńfkich gor do pułnocnego Brzegu/ gdzie morze gnuśne od mrozu wiecznego. *KlonŻal* A3v; czemu mię ołtré kry nie ftárły/ Kiedym łzedł w opcé kráie/ á tuż zámnną w tropy/ Lamáły lód/ północné ogrómné zatopy? *KochPam* 87.

W połączeniu z nazwami innych stron świata (1): Także ten obyczay Rzymiánie mieli/ iż s Pułnocnych krágin y z Zachodu/ tákież ze włchodu Słońcá młode ludzi bráli ku ćwiczeniu ná Rycerłkie rzeczy *BielSpr* 1v.

W charakterystycznych połączeniach: pułnocny(-a, -e) brzeg(i), droga, krolestwa, księstwa, miasta, morza, rzeki.

Wyrażenia: »pułnocne kąty [= *krainy*]« [szyk 1:1] (2): A ták z tych ták kątów pułnocnych z Gottow: Cimbrow/ z Wándáłow/ niewymowna wielkość ludu rycerłkiego wyłzłá *BielKron* 293v; *WujJud* 135.

»kraj (a. kraina) pułnocny(-a)« = *septemtrio Miech, Mącz, Cn; arctica regio, regio aquilonaris Mącz* [szyk 21:19] (40): Przydawa łe też odchod [tj. *poronienie*] prze wielkie zimno, ktore płod zabija. Czo łe przydawa w pułnocnych kraginach. *FalZioł* V 30v; W Krainach pułnocnych przy morzu Oceanii [...] dni bywaią łecie barzo długie thak iż noci prawie nicz niebywa *MiechGlab* *3v; iż one pułnocne krainy, iako Pern, Iuhra, Ciremiłła, Korela, Swecia, Filandia, Norwegia, łá łtrony barzo zimne, tak iż by łe [*ludzie*] nie chowali wkożuchach ciepłych y w łzubach abo też w łzbach j w lochach ziemnich Nikakie by nie zetrwali od zimna. *MiechGlab* *4; Także potłumiwłzy wiele narodów krainy pułnocney: przyłli [*Tatarzy*] áże do Połowczow *MiechGlab* 2, *5v, 52; Tá część łwiátá [*Europa*] łełł namniełza ze dwu/ ále ku mięłzkániu mierniełza [!]/ [...] (okrom pułnocnych kráin ktore łá nie zmiełzkáne dla łimná ołtrego.) *BielKron* 271; Swiát włzytek nigdy nie miał waleczniełzych ludzi nád Sármaty á Scity/ á tho z tey przyczyny/ iż kráiny pułnocne łá łimne *BielKron* 335v, 159, 161v, 281v, 297v, 298 (11); NAYMOZNIEYSZEMV VVPVLNOCNYCH KRAINACH PANV: PANV SIGMVNTAVGVSTOVVI KROLOVVI [...] Polskiemu *KochSat* ktv; Arctica regio, Pułnocna [!]
kráyiná. *Mącz* 15a, 13c, 384b [2 r.]; *BielSpr* 1v, 60; *Paprp* R; *Oczko* 30; Czálłu woyny [...] / ktora łe miedzy Iuliułłem Cefarzem y Pompeiułłem toczyłá/ zebrałzy łe niektora Drużyná Rzymłka/ y opułciwłzy Włołką ziemię/ przes długie żegłowanie y pielgrzywłwo [!]/ w tych kráinach pułnocnych nád Prufkim Morzem ołiedli *StryjKron* 41; [*Jornandes*] piłze/ iłz Sławacy nád łłtrem álbo Dunáiem ku pułnocnym kráinom miełzkáli *StryjKron* 95; Ten Zamek zawilna łtárożytność dawnych czálów zniłczyłá [...] / bo w on czás iáko y džił v Litwy był obyczay Zamki y Miálłá z drzewá budowác/ dla czego znákw dawnołci łtárożytnych máło co w tych kráinach pułnocnych widzimy *StryjKron* 355, 31, 56, 86; *KmitaPsal* A3, A5; Teraz chcę łpiewác Rym wielowładnemu W pułnocnych kráiach Monárlze [tj. *Zygmuntowi III Wazie*] / ktoremu Opátrnołć Boża ták życzliwą byłá/ Ze mu dwa Throny łławne náznáczyłá *GrochKal* 4; *KochCz* Bv; [*Cesarz turecki*] nie mógl łe z páńłtwem łwym áż pod kray pułnocny rołciágnác *OrzJan* 6, 8; *KołakCath* Cv.

»pułnocne morze, pułnocny ocean« = *zimne, zamarzające morza, opływające północne wybrzeże Europy i Islandię; oceanus septemtrionis Miech* [szyk 7:6] (11:2): w Iuhrze gory łá nieiakie [...] kamienne y opoczłłte [...], iakie połpolicie włszedy łá w ziemiach ku pułnoci y nád morzem wielkim pułnocnym. To też godno wiedzieć iż z morza wielkiego pułnocnego pochodzą ryby po mołkiewłku

Morfz wezwane *MiechGlab* 61, *5; Islándia wysep który sie od innych wyfpow oddálił dáleko ná pułnocnym morzu liedzi/ á ledwa ij znáią żeglarze. *BielKron* 294v; (*nagl*) O rybách y o dziwách morskich ktore są ná morzu pułnocnym. (-) Wieloryb ieft iáko gorá blisko Iflándiey/ tákie ryby okręty wywracáią *BielKron* 295; Gorá w náfzey Europie nawiętfza y fławnieyfza Alpes [...]/ fkáły od niey idą morzem dáleko/ o ktore sie częfto okręty w wodzie rozbijáią/ zwłáfczáz w pułnocnych morzach. *BielKron* 461, 8, 281v, 292v, 337v, 461v; Wfzytek sie zaftęp [*tj. figury szachowe*] to tám to lám chwieie. Rownie ták/ iáko fzumne morfkie wody/ Prze wielkie wiátrow vpornych niezgody. Ná Oceanie pułnocnym báfwány Do krzywych brzegow wálą ná przemiány. *KochSz* B3v; Támże ná wielkim morzu/ wyfpy/ fkáły/ Tu fię y owdzie rozno rozftrzeláły. Odłęgłá Thule [!] [*tj. Islandia*] od wieczorney zorze W pułnocne morze. *KlonFlis* Dv.

»(zimne) strony(-a) pułnocne(-a)« [*w tym: dalekie strony pułnocne (1), sarmackie strony pułnocne (1)*] = *kraina(-y) położona(-e) na północy* [*szyk 6:4*] (10): Lift Doctora Matieia z Miechowa [...] o rzeczach ktore są albo sie przydawaią w dalekich ftronach pułnocnych. *MiechGlab* *3v, *3v; Wiele [...] zwierzu dziwnego wyobrażenia/ ryb/ ptakow w ftronách pułnocnych náyduią/ o kthorych pińczą byłyby kfięgi niemáke kthoby chciał [...] wypifác/ iákimi olobámi [*tj. stworzeniami*] Pan Bog tám the ftronę zimną ozdobił. Bo iáko ziemie gorące w Afryce dziwne ptaki y zwierzęta máią/ ktore przez gorácości ziemie indziey by żywy nie były/ tak theż záfię Stworzyciel zimnym ftronam pułnocnym włáfne dał zwierzęthá/ kthore gorácości floneczney fciępieć nie mogá *BielKron* 295v; *SkarJedn* 313; *StryjKron* 31, 36, 41, 145; On [*car moskiewski*] hárdy/ nieunofzony/ On Tyran pułnocný ftrony/ Którému/ iáko lám mniéma/ Swiat ták wielki równia nie ma: [...] *KochPieś* 44.

peryfr. »pułnocna woda« = *Bałtyk* (2): Car Mołkiewski plác mężnému Puścił Królowi Polfkiému: Nie opárł fye aż o lody/ Niepláwnéy północnéy wody. *KochPieś* 45; *GrochKal* 15.

»pułnocne ziemie« [*szyk 2:1*] (3): Tá ziemiá [*szwedzka*] miedzy pułnocnymi ziemiámi w vrodzay zboża obfita y w bydło *BielKron* 293v; Przyieżdżáią vfháwicznie z pułnocnych ziem/ z ziem nieznáiomych y od morzá lodowátého ludzie dzicy na kupie [*tj. handel*] do Grunlándiey *BielKron* 295, 292.

Zestawienia w funkcji n-loc: »Dźwina pułnocna« = *Dwina, rzeka w Rosji* (2): tám gdzie Dźwiná pułnocna wpada w morze/ ieft do Mołkwy około 300 mil: bo dwie Dźwinie rzeki wychodzą z Mołkwj: iedná idzie ku zachodu fłońcá do Rygi: Druga to/ w ktorey Colmogorá zamek *BielKron* 433v, 433v.

»Morze Pułnocne« = *Bałtyk* [*szyk 8:2*] (10): Lithewfki narod z dawná poftedł z zamorfkich kráin/ morzá pułnocnego z ludzi tych ktore hiſtorykowie zową Gepide *BielKron* 358v [*idem StryjKron*]; Báltea wysep [*leży*] ná pułnocnym morzu. *BielKron* 461v, 297v, 318, 337 [2 r.]; *StryjKron* 46; (*nagl*) Nagrobek Pá: Chmielowfk. (-) Wláftry z północnym morzem ná mię fię zmówiły/ Aby mię niewinného gárdłá pozbáwiły. Y ná koniec dowiodły fwego: bo [...] okręt w kęfy zdruzgotawfiy/ Przybiły mię do brzegu pułtého ná dełce. *KochFr* 66; Przeiazd niepewny: bowiem ná morzu północnym Témi czáfy/ Król Duńfki pływáł z woyskiem mocny *KochPam* 84; [*Zygmunt III Waza*] Krol to możny/ Pan morzowładny/ y w porthy zamożny Tám/ gdzie go morze pułnocne otacza/ Lub gdzie fwe Narew odnogi roftacza. *GrochKal* 21.

»Morze Północne« = część Oceanu Atlantyckiego między północno-zachodnim wybrzeżem Europy a Wyspami Brytyjskimi (2): Ren wpada w morze północne *BielKron* 287, 286.

Szeregi: »połnocny a barzo zimny« = *septemtrionalis et frigidissimus a. gelidus Miech* (2): flufza wiedzieć iż ziemia Zmodfka ieft północna á barzo zimna. *MiechGlab* [88], 52.

»północny a (i) wschodni« (2): tylko Sármaté á Scite/ ludzie z północnych á ze wŃchodnich kráin/ mocy Rzymfkiey nigdy fie nie bali *BielKron* 338; Ormiáńfki lud/ ktory fie po północnych y wŃchodnich ftronách fzeroko rofpuścił/ [Bóg] w iedney wierze [...] z ftołicą Apofłolfką poftánowił. *SkarJedn* 313.

αα. *O ludziach, czasem o bogach i zwierzętach: mieszkający na północy* (10) : [Miłości, ty] Lwom frogosć odéymuiefz/ y zubrom północnym *KochFr* 96; Iego [Jana Tęczyńskiego] śmierci północné boginie plákáły *KochPam* 88.

W połączeniu szeregowym (1): Macieią Striykowfkiego Ofofteuiciufa O Białey y Czarney Ruśi/ wŃchodnich/ północnych/ y zpołudniowych Narodach fтарыżnych [...] rć. Rozdział III. *StryjKron* 110.

W przeciwstawieniu: »na południe ... północny« (1): Ale inni narodowie kthorzy fą z ciepłych kráin/ zwłafzczá ná południe/ nie fą ták trwáli w cudzych ziemiách iáko północni/ bo fie mor prętko miedzy nie záwrze *BielKron* 335v.

Wyrażenie: »narod, lud (a. ludzie) północny(-i)« [szyk 5:3] (5:3): *BielKron* 335v, 336v; Hyperborei montes et populi Scythiae sive etiam Moscoviae qui circa fluvium Tanaim incolunt, Północni ludzie. *Mqcz* 160d; Napierwfzy byli do wiary S. Bulgárowie/ [...] po nich Ráfzczánie/ Serbowie/ Bofnacy/ po nich Czechowie y Moráwcy y inne narody Słowieńfkie północne. [...] Po nich Polacy *SkarJedn* 225; Bo tákże nieznáczni byli Ruffacy Greckim y łácinfkim Hiftorikom iáko y infze północne narody/ ktorych wŃzyftkich zá iedno Scitámi álbo Sarmatámi zwáli. *StryjKron* 110, 26, 110; *PaprUp* L4.

ββ. *O Polsce* (6) : Ktoby cię nieznał/ Lechu Słowiáninie/ Któryś napiérwéy záfiadł w téy kráinie/ Y opánował męftwem fwoim mocné Brzegi północné. *KochPieś* 12.

Wyrażenie: »kraje północne (a. państw północnych), świat północny« = *Polska* (2:1): Przyfzliłimy byli z Lechem/ á z Czechem z Kárwath do tych kráiów północnych *OrzRozm* K4; [Zasług przodków Krzysztofa Radziwiłła] Wfzytek ten świat północny dobrze ieft świádomy *KochEpit* A3v; GoŃpodárftwo y dochody iego [stanu szlacheckiego] w tych kráiách pańftw północnych. *SarnStat* 644.

ααα. *O ludziach: mieszkający w Polsce* (1) :

Wyrażenie: »ludzie północni« (1): Trudno tu o wielki rozum v nas ludzi północnych/ ále przećię czuiemy to/ że nam praw tu lepszých nie potrzebá *GórnRozm* I4v.

βββ. *O przepisach: obowiązujący w Polsce* (1) : A dzieie fie częftokróć v nas/ z czego fie ono poŃmiewał Diogenes/ Iż wielcy złódzieie máłych wiefzą. [...] Dawna to tedy *barbaries* w prawkách północnych zoftálá/ o kopę ábo iefzcze mniej dáć obieŃić. *PowodPr* 79.